ARENGUSEIRE KESKUS

Kõrghariduse tulevik

Arengusuundumused aastani 2035

Uku Varblane

08.06.2022

Kõrghariduse tuleviku arenguseire

- Mis muudatused võivad kõrgharidust ees oodata maailmas ja Eestis? Mis on nende arengute tähendus kõrgkoolile ja inimesele?
- Mis on Eesti kõrghariduse väljakutsed arengusuundumuste valguses?
- Millised on alternatiivsed kõrghariduse rahastamise mudelid?

Arenguseire horisondiks on aasta **2035**

Materjalid:

2 uuringut,
3 lühiraportit,
2 veebiseminari,
rahastamise kalkulaator
+ muud materjalid

Koostööpartnerid:

Riigikogu kultuurikomisjon, kõrgkoolid, HTM, EKKA, HARNO jt

Kõrgharidusest saavad kasu indiviid, riik ja ühiskond

- Üksikisiku kasud – kõrgem sissetulek, parem tervis, laiemad eneseteostusvõimalused, mitmekesisem ja huvitavam elu
- Ühiskondlikud kasud – keele ja kultuuri kestmine, ühiskonna suurem sidusus ja julgeolek
- Majanduslikud kasud riigile – inimvara kõrgem väärtus, maksutulud, valitsuskulude kokkuhoid tervise- ja sotsiaalkuludelt

Kõrghariduse tootluse määr indiviidile ja valitsusele (IRR, %)

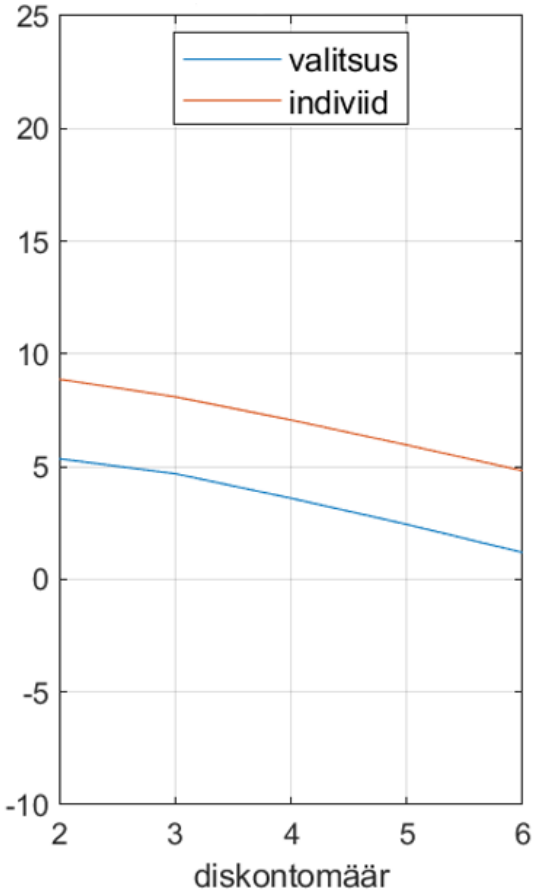

Allikas: Männasoo et al., 2022

Kõrgharidusõppe arengusuundumused

ARENGUSEIRE KESKUS

Digitaliseerumine ei pruugi tuua kulude kokkuhoidu

- Digivahendid saavad suurendada efektiivsust, edendada õppimist, õpetamist ja suhtlust
- Tehnoloogiast tõukuvad uued ärimudelid pakuvad kõrgkoolidele koostöövõimalusi, aga ka konkurentsi
- Konkurentsis püsimiseks tuleb õppurile pakkuda lisaväärtust - näiteks personaliseeritud lähenemist

Näiteid trendi avaldumisest Eestis

- Eesti elanikud (vanuses 25–64 aastat) on Hollandi, Islandi ja Sloveenia järel Euroopa Liidus ühed suuremad veebikursustel osalejad.
- Mitmed Eesti kõrgkoolid arendavad hoogsalt MOOCe
- TalTechi XR Keskus võimaldab virtuaal- ja liitreaalsuse tehnoloogiate Futuclass kasutamist õppetöös, seda on sageli rakendatud näiteks arhitektiõppes.

Rahvusvahelistumine suurendab turgu, aga kasvatab ka konkurentsi

- Tudengite mobiilsuse kõrval saavad järjest tähtsamaks teised rahvusvahelise koostöö vormid, nt ühisõppekavad
- Eesti kõrgkoolidele on välistudengid võimalus teenida tulu, kuid oluline on ka talentide Eestiga sidumine
- Mõne välisriigi kõrgkool võib asuda pakkuma kraadiõpet Eestis

Näiteid trendi avaldumisest Eestis

- Välistudengite osatähtsus kõigi Eesti kõrgkoolides õppivate tudengite seas on viimastel aastatel oluliselt kasvanud (11,6%); lähiaastatel panustavad kasvu senisest enam Ukraina päritolu tudengid.
- Estonian Business School pakub kraadiõpet ka Soomes (EBS Helsinki).

Kõrgkoolid lahendavad ühiskondlikke probleeme ja juhivad suuri muutusi

Näiteid trendi avaldumisest Eestis

- Viimaste ühiskonda tabanud kriiside (koroonapandeemia, Ukraina sõda) ajal on kõrgkoolid olnud „eesliinil“ ning nõudlus eri tugiteenuste järele on kasvanud.

Kõrgkoolidelt oodatakse tegevust kahel tasandil:

- Globaalsed kriisid ja suundumused – rohepöördest tehisintellektini
- Kohaliku majandus- ja elukeskkonna arengule kaasa aitamine

Kõrgharidusõpe peab vastama muutunud ootustele

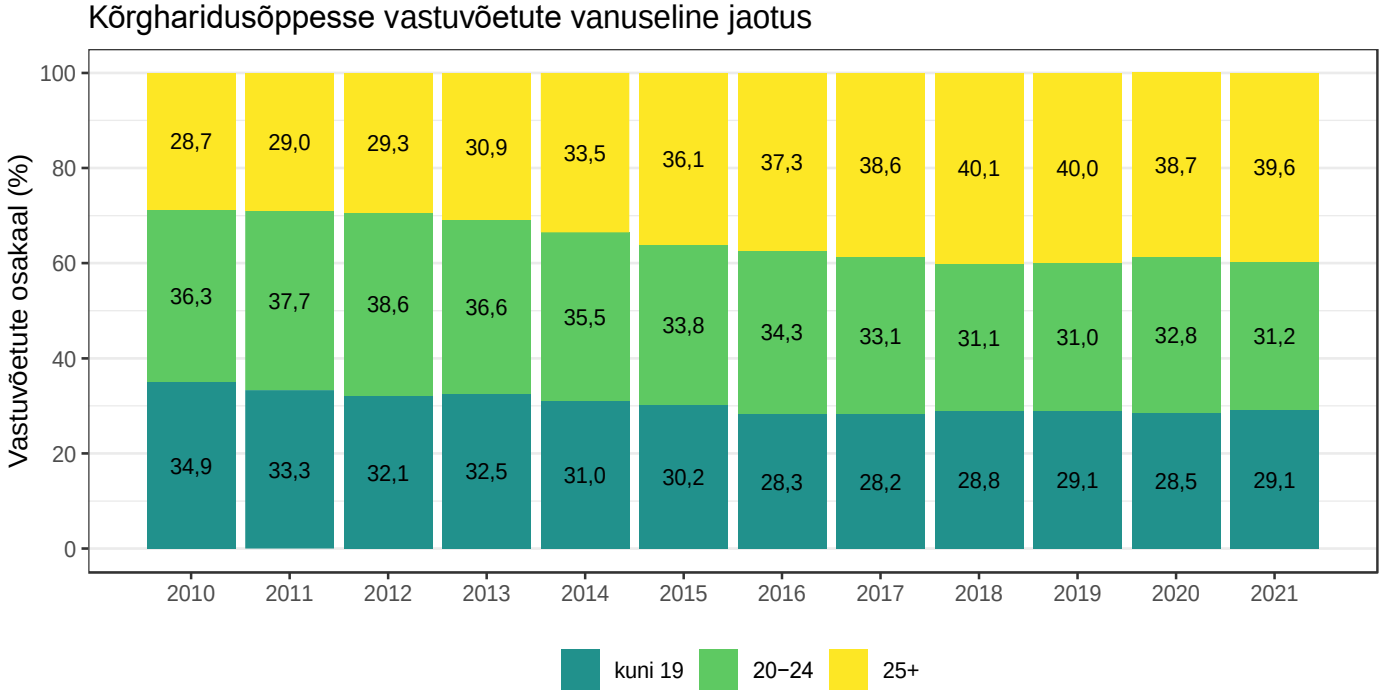

Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem portaali Haridussilm vahendusel

- Järjest suurem osa õppijaid ei tule otse keskkoolist
- Mikrokvalifikatsioonid ehk õpiampsud
- Õppekavade „lahtipakendamine“
- Personaliseeritud lähenemise pakkumine on kulukas, aga kui seda mitte teha, kannatab akadeemiline sooritus, tudeng katkestab õpingud, läheb alternatiivse teenusepakkuja juurde vms

Eesti hariduseekspertide hinnangud väljapakutud tegurite olulisusele (N=15)

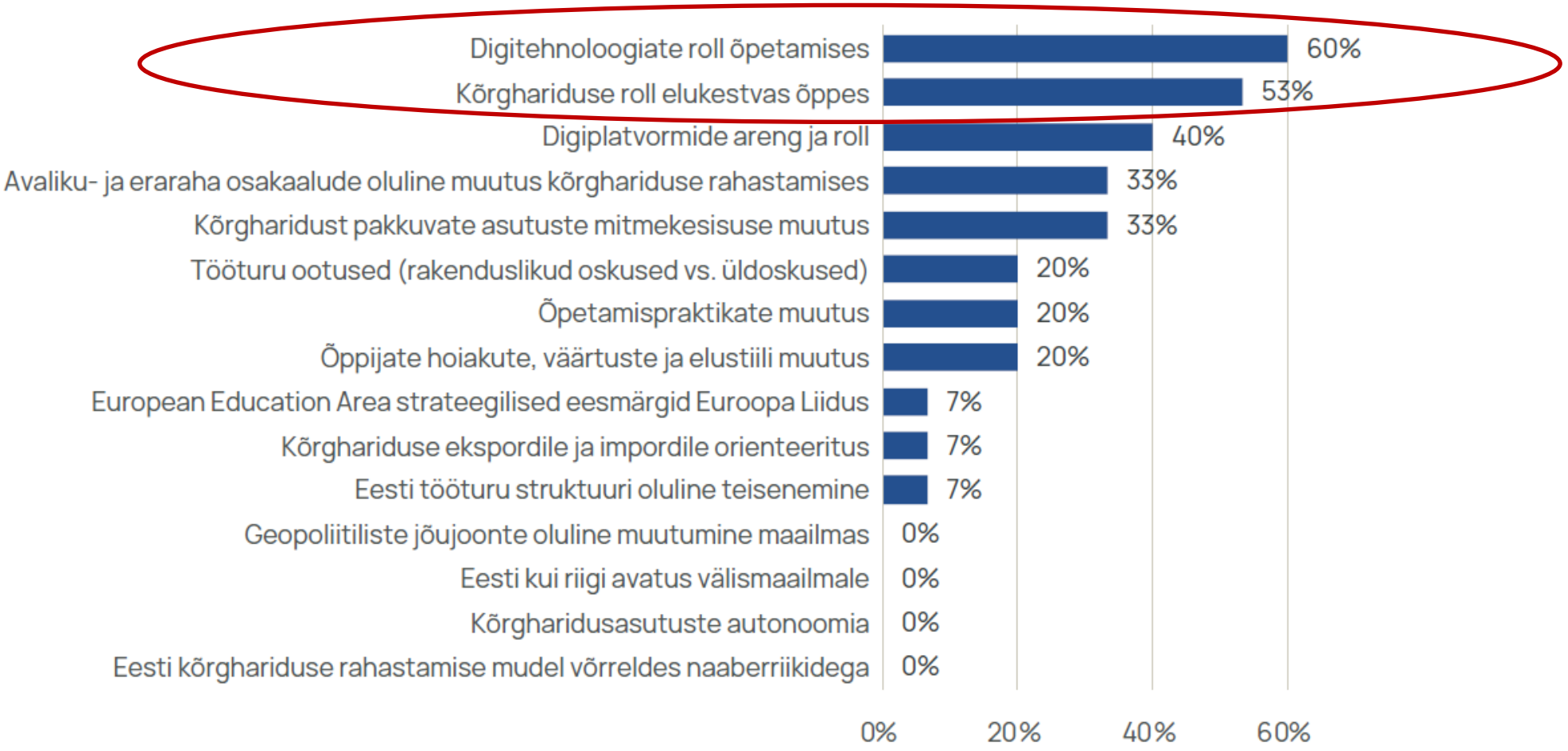

Kõrgharidus homme: kolm lühilugu kõrghariduse tulevikust

Riiklik elukestev õpe

- Kõrgkoolidel regulatiivsed eelised täienduskoolitusturul
- Kõrgkoolid mitmekesistavad õppimine võimalusi, tasuline täienduskoolitus toob lisaraha
- Mitteakadeemilised sertifikaadid jäävad tähtsaks vaid piiratud valdkondades
- **Kõrgkoolid kasvavad** nii õppijate kui ka õppejõudude arvult

Eliitkõrgharidus

- Konkurents elukestva õppe maastikul on rangelt turupõhine
- Teised hariduspakkujad reageerivad paindlikumalt, haaravad turuosa ja täidavad paljudes valdkondades kõrgkoolide rolli
- Kõrghariduse rahastamine tugineb peaasjalikult avalikule rahale
- **Kõrgkoolid tõmbuvad kokku** ja sektor tervikuna kahaneb

Virtuaalülikool

- Õppimine digitaliseerub nii sisult kui vormilt ja on tänasest märksa **globaalsem**
- Personaliseeritud õpikogemust pakuvad masinõppe ja tehisintellekti rakendused
- Kõrgkoolid pakuvad ainekursusi digiplatvormidele, kuid tulusus on piiratud **platvormil valitsevate mängureeglitega**
- Kõrgharidusõppe riiklik rahastus jääb praegusele tasemele, tagatakse vaid hädavajalik ja raskemini digitaliseeritav õpe

Kõrghariduse väljakutsed Eestis

ARENGUSEIRE KESKUS

Võrreldes teiste OECD riikidega on õpingutest väljalangevus Eestis kõrge

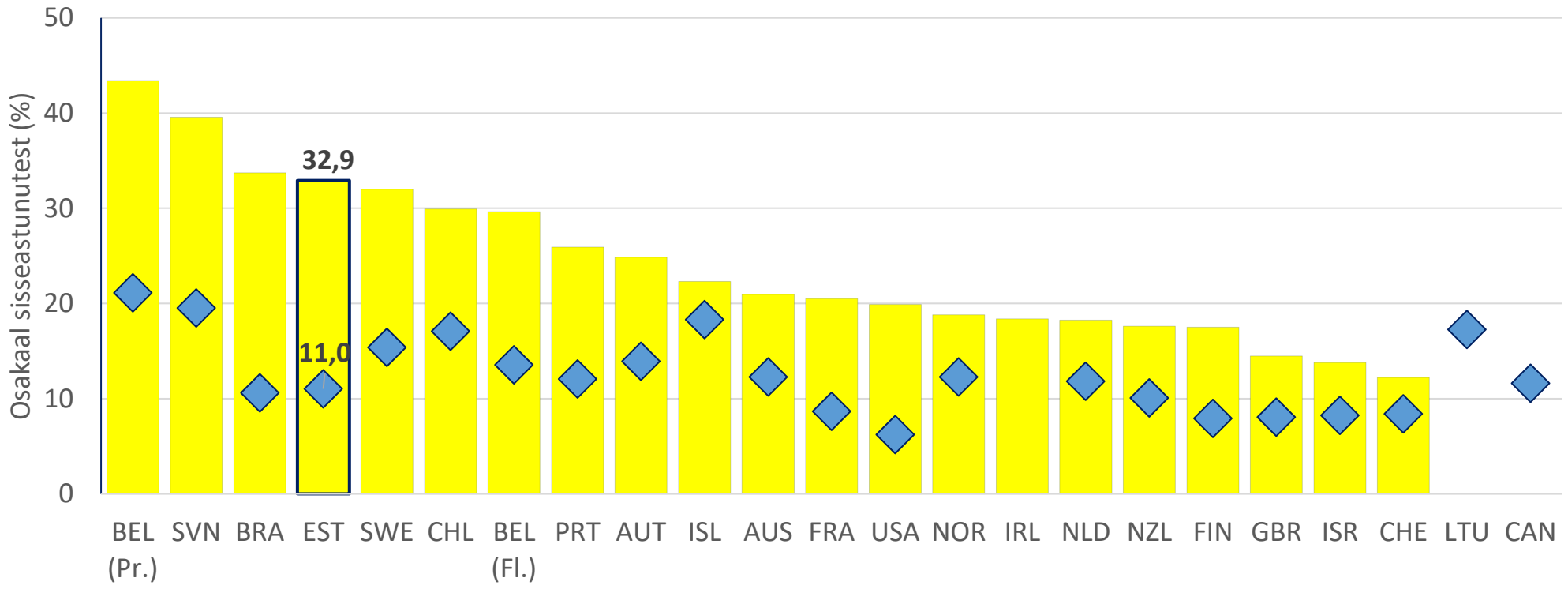

Bakalaureusetudengid, kes pole kolm aastat pärast nominaalaja lõppu enam tudengi staatuses ega lõpetanud (tulbad) või kes pole teise õppeaasta alguses enam tudengi staatuses (rombid).

Allikas: OECD (2019)

Töötamise ja õppimise läbipõimumist takistab nominaalajaga lõpetamise eesmärgistamine

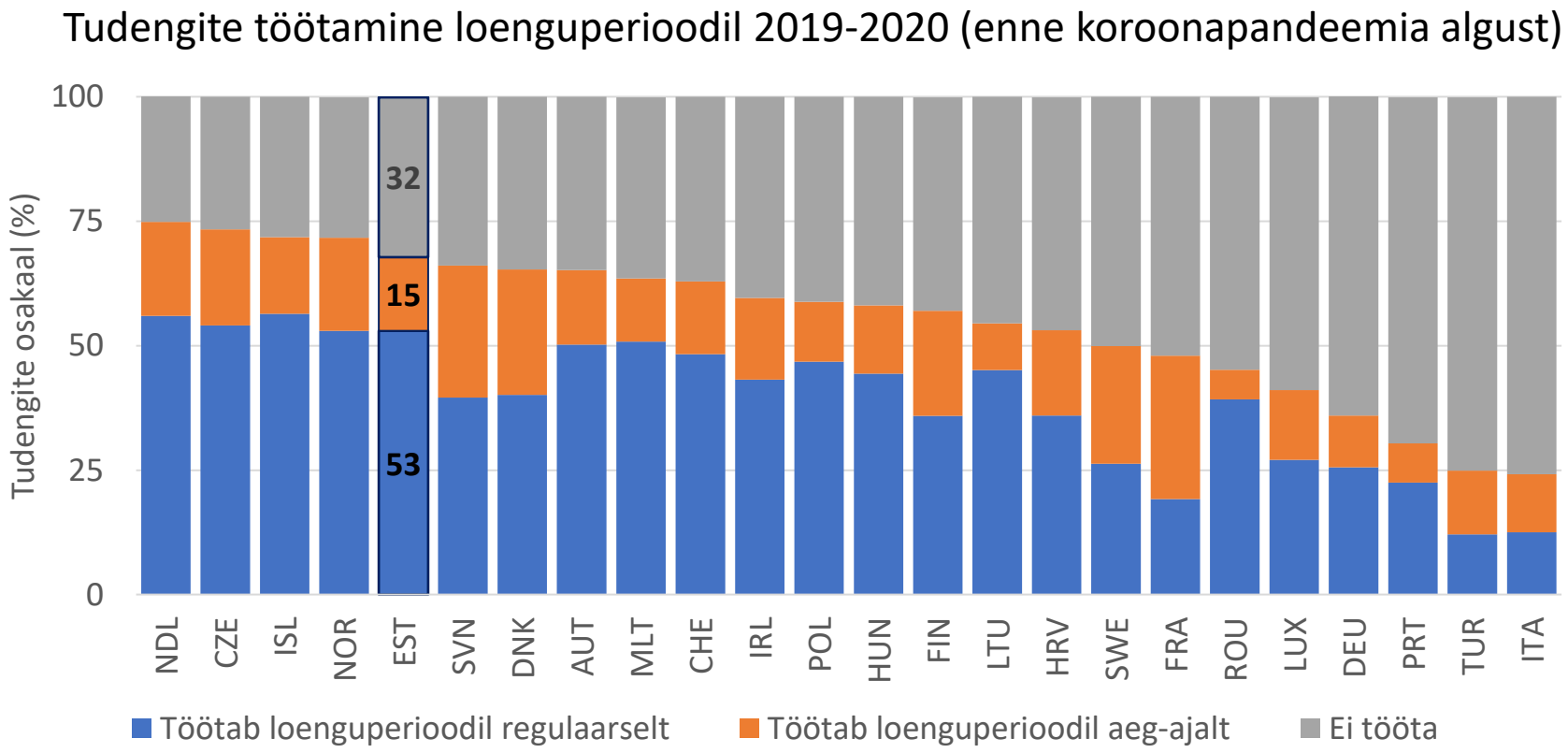

Allikas: Eurostudent VII voor (Eurostudent 2021)

Töötatakse elamiskulude katmiseks, aga ka töökogemuse saamiseks

57% töötavatest tudengitest ütleb, et nende töö on õpitavaga väga lähedalt või lähedalt seotud

Mahajäämus õppekavast viib toetused ja toob õppemaksu arve

Probleemid elamiskulude katmisega takistavad ligipääsu kõrgharidusele

Vajaduspõhise õppetoetuse suurused 2021. aastal

Keskmine brutosissetulek pereliikme kohta	Toetuse suurus kuus
0 – 157,75 eurot	220 eurot
157,75 – 315,51 eurot	135 eurot
315,51 – 631	75 eurot

Allikas: RES (2021). Arvestuslikuks elatusmiinimumiks loetakse Eestis 220,5 eurot kuus.

Elamiskulude katmiseks mõeldud vajaduspõhised õppetoetused on Eestis väikesed ja neid saab suhteliselt väike osa üliõpilasi (24%)

Õppelaenu tingimused on ebasoodsad (5% intressimäär, 2 käendajat)

Keskmised kulud mitte töötaval üliõpilasel 576 eurot kuus (Eurostudent 2021)

Kõrghariduse mõju töötasule ei paista hästi välja

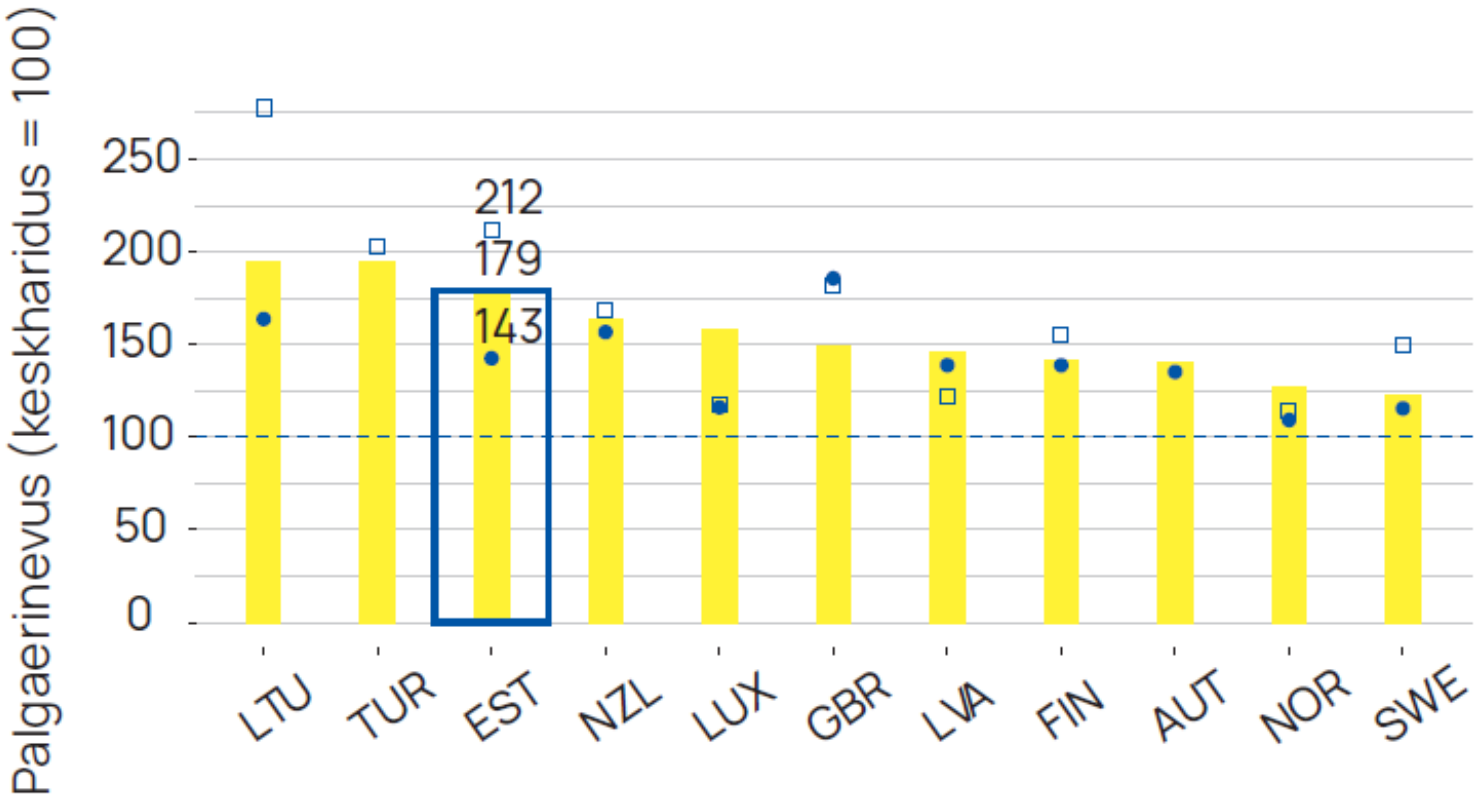

Bakalaureusekraadi omandanud töötajate palk võrreldes samal aastal keskhariduse omandanutega (keskharidus = 100)

Allikas: OECD (2020)

Tööandja ei väärtusta vanemaealiste naiste kvalifikatsiooni

Vertikaalteljel: töötajad, kes on oma töö jaoks üle- või alakvalifitseeritud.
Horisontaalteljel: töötajad, kelle omandatud hariduse eriala ja töövaldkond ei kattu.

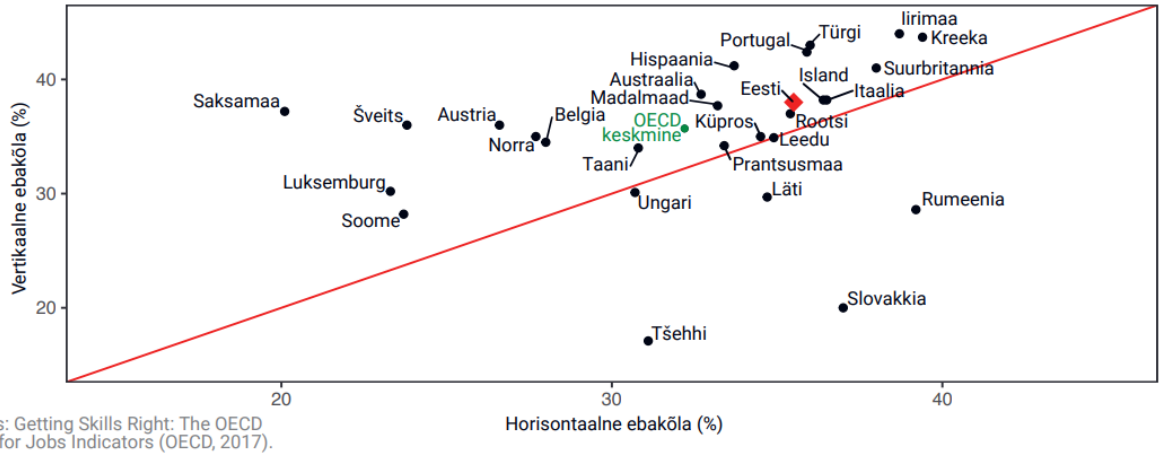

Allikas: Getting Skills Right: The OECD Skills for Jobs Indicators (OECD, 2017).

4000 bakalaureuse-, magistri- või doktorikraadiga inimest teeb lihttööd

Suurim probleem vanemaealiste naiste kvalifikatsiooni alarakendumisega

Hariduse-ametiala suur ebakõla on Eestis tingitud pigem tööturuprobleemidest kui haridusprobleemidest

Riigi kõrghariduskulud ei ole SKP kasvu ja palgakasvuga sammu pidanud

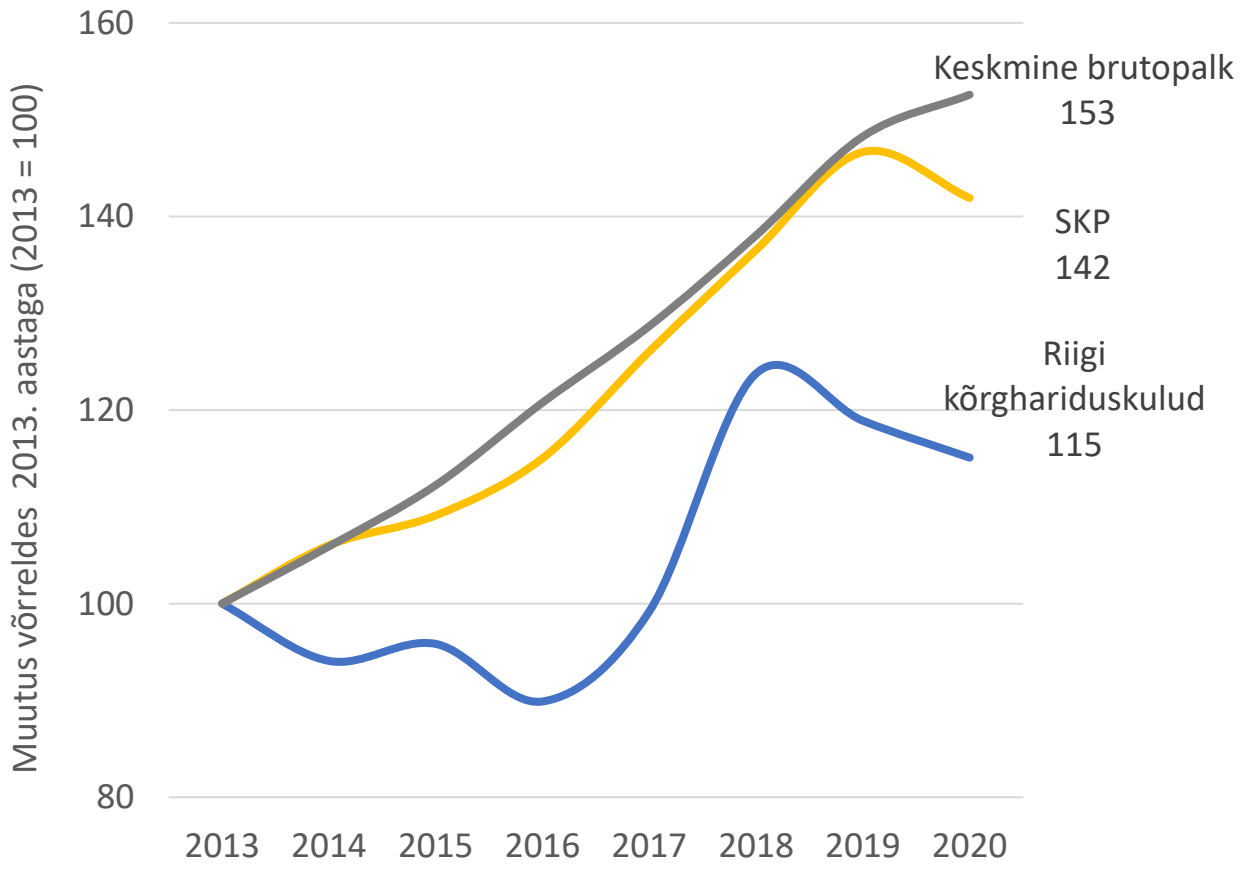

Allikas: Statistikaamet (tabelid RR056, RAA0012, PA001).

Riigi kulutused alus- põhi- ja keskharidusele lähevad eest

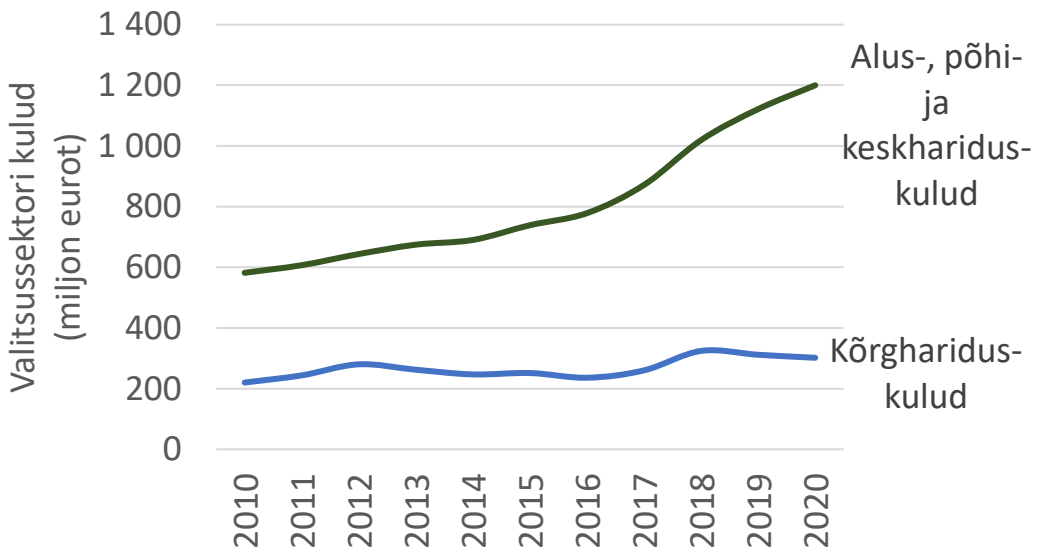

Allikas: Statistikaamet (tabel RR056).

Kõrghariduse rahastamine

ARENGUSEIRE KESKUS

Riigi optimaalne panus on 75-80% kõrghariduse rahavajadusest

Inimeste **piiratud mobiilsuse korral** on valitsuse optimaalne kõrghariduse rahastamise osakaal 75% hariduskulutustest

Kõrge mobiilsuse ehk **aktiivse rändestsenaariumi korral** 80% kogurahastamisest

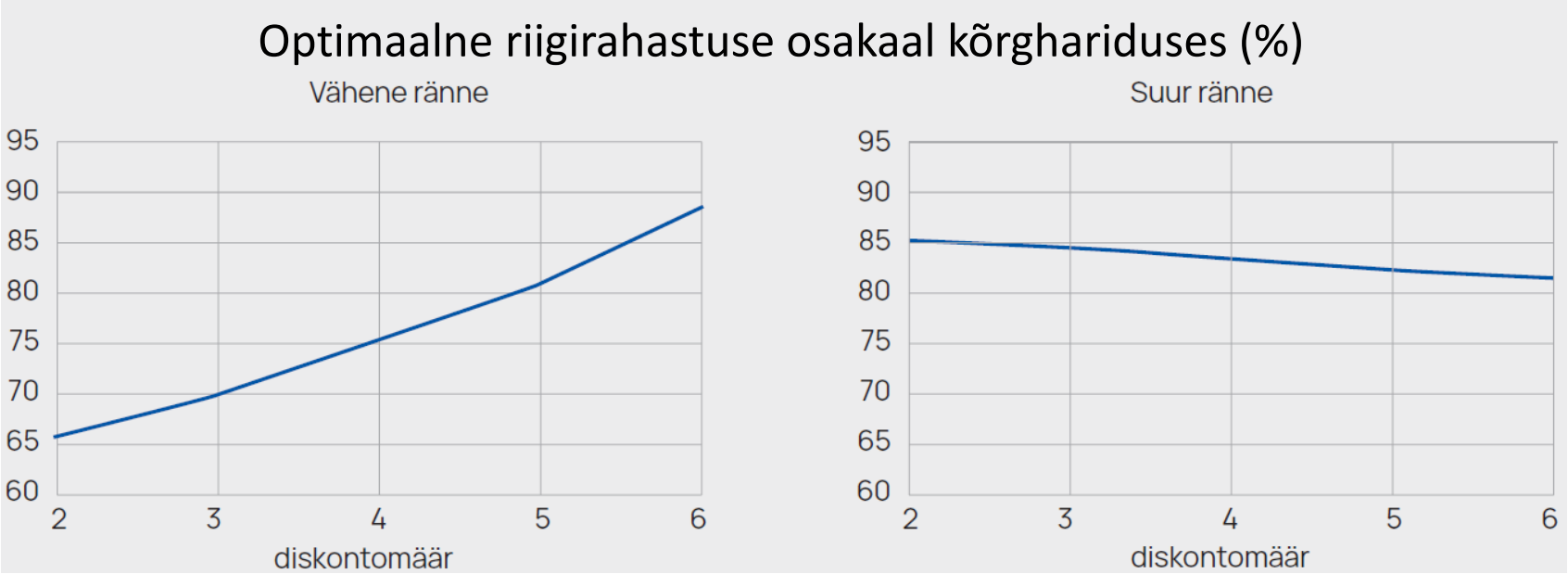

Allikas: Männasoo et al. (2022)

Ühiskondlikud hoiakud ei toeta õppemakse

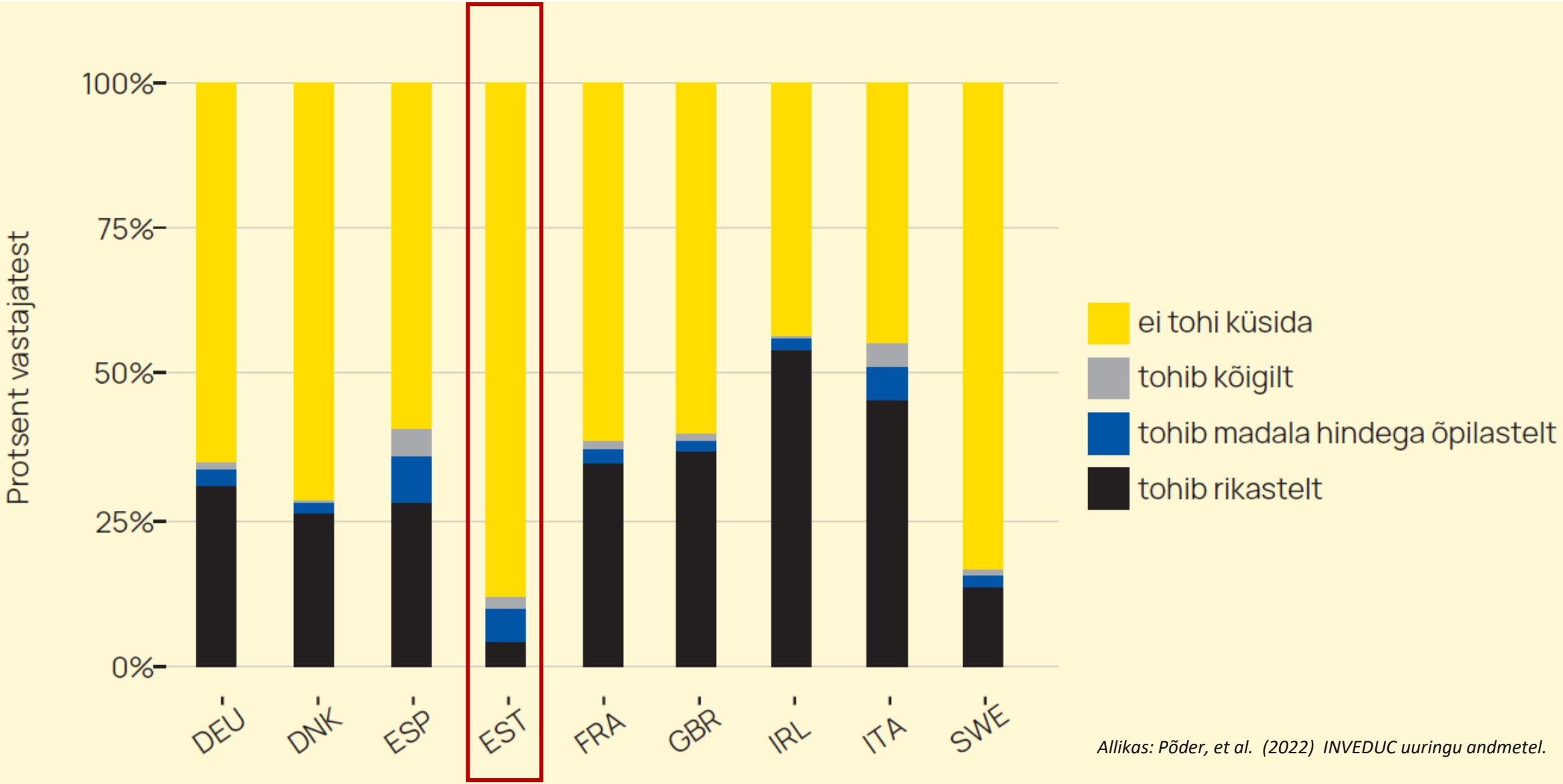

Allikas: Põder, et al. (2022) INVEDUC uuringu andmetel.

Kõrghariduse rahastamise kalkulaator

arenguseire.ee/korghariduse-rahastamise-kalkulaator/

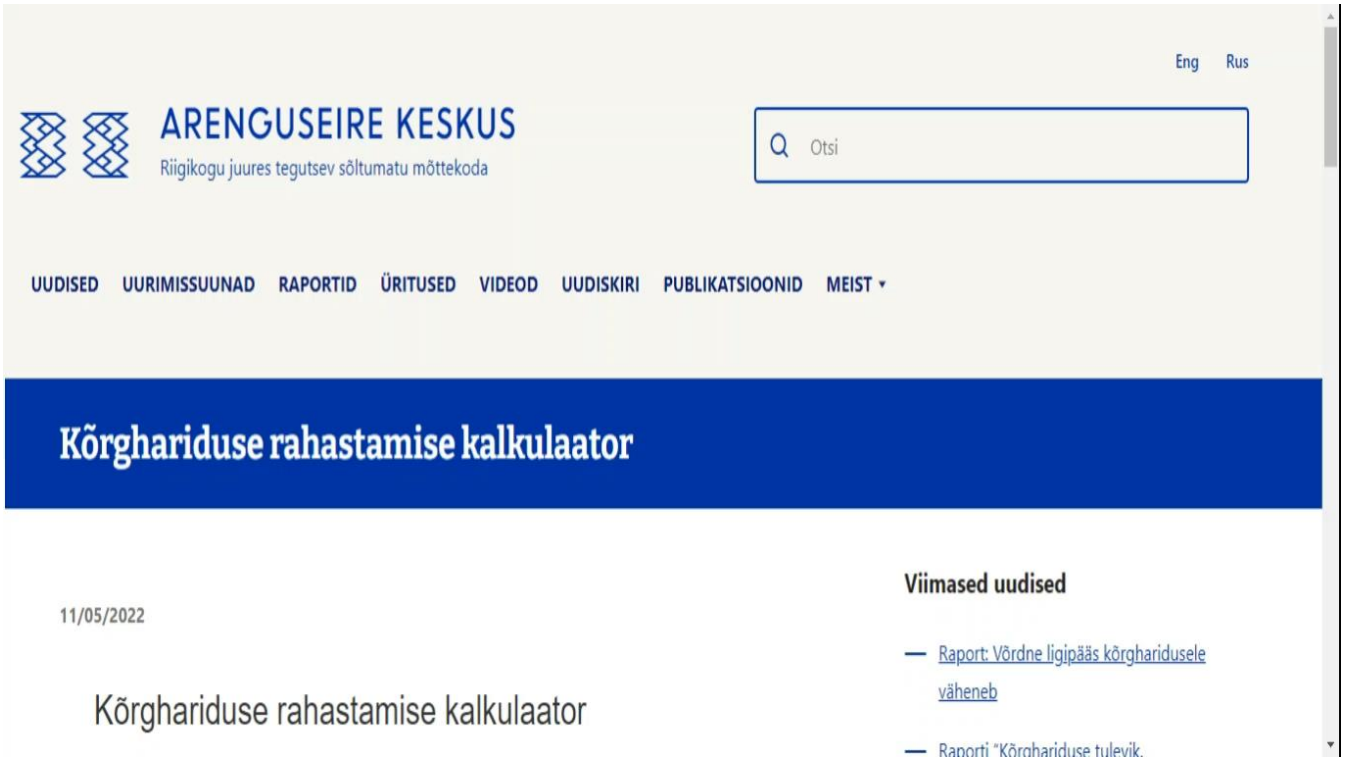

- Võimaldab läbi mängida erinevaid rahastamisvalikuid ning hinnata muudatuste ligikaudset rahalist mõju
- Võimalik teha erisusi õppevaldkondade kaupa
- Periood 2023-2028. a
- Käsitleb ainult Eesti üliõpilasi ja ei vaatle kõiki kõrghariduse rahastuse komponente

Mida kõrghariduse rahastamise kalkulaator näitab?

- Eesti tudengite arv, sh õppevaldkondade kaupa
- Riigi kulud kõrgharidusõppele
  - Tegevustoetus, õppelaenudega setud kulud, vajaduspõhise õppetoetuse kulud, tulemusstipendiumite kulud jt
- Kõrgkoolide tulud
  - Tegevustoetus, õppemaksuna laekuv eraraha
- Üliõpilaste rahaline heaolu
  - Elamiskulude katmiseks jääva õppelaenu, keskmise vajaduspõhise õppetoetuse ja tulemusstipendiumi suhe suhtelise vaesuse piiri

Rahastamistsenaariumide kirjeldus

Samamoodi edasi	Riigi rahastuse kasv	Madalad õppemaksud	Turupõhised õppemaksud
•Tegevustoetus kasvab senise ajaloolise kasvuga ehk ligikaudu 3% aastas •Õppemakse ei kehtestata •Õppelaenu intressimäär 3%, maksimaalne laenusumma (2500 eurot aastas) ei muutu •Vajaduspõhised õppetoetused ei muutu (maksimaalne määr 220 eurot kuus) ja saajate osakaal (14%) ei kasva	•Tegevustoetus kasvab järgmisel kuuel aastal 10% võrra aastas •Õppemakse ei kehtestata •Õppelaenu intressimäär 1,5%, maksimaalne laenusumma 4000 eurot aastas •Õppetoetused kasvavad (kuni 300 eurot) ning kasvab ka saajate osakaal (20%)	•Tegevustoetus kasvab senise ajaloolise kasvuga ehk *ca* 3% aastas •Kehtestatakse ühetaoline õppemaks 1000 eurot aastas, õppemaksust on vabastatud 20% üliõpilastest •Õppelaenude tagasimaksmine muutub sissetulekust sõltuvaks – tagasimaksmine algab alates 1,5-kordse keskmise palga teenimisel •Õppelaenu intressimäär langeb 1,5%-le aastas, maksimaalne laenusumma 1000+4000 eurot •Õppetoetused kasvavad (kuni 300 eurot) ning kasvab ka saajate osakaal (20%)	•Tegevustoetuse kasv külmutatakse järgmiseks viieks aastaks •Kehtestatakse ühetaoline õppemaks 5000 eurot aastas, õppemaksust on vabastatud 20% üliõpilastest •Õppelaenude tagasimaksmine muutub sissetulekust sõltuvaks – tagasimaksmine algab alates 1,5-kordse keskmise palga teenimisel •Õppelaenu intressimäär langeb 1,5%-le aastas, maksimaalne laenusumma 5000+4000 eurot •Õppetoetused kasvavad (kuni 300 eurot) ning kasvab ka saajate osakaal (20%)

Kõrgkoolidele tagavad suurimad tulud riigi rahastuse kasvu ja turupõhiste õppemaksude stsenaariumid

Õppemaksuna laekuv täiendav eraraha kõrgharidusse aastal 2028:

- Madalate õppemaksude stsenaariumis **28,6 mln** eurot
- Turupõhiste õppemaksude stsenaariumis **137 mln** eurot

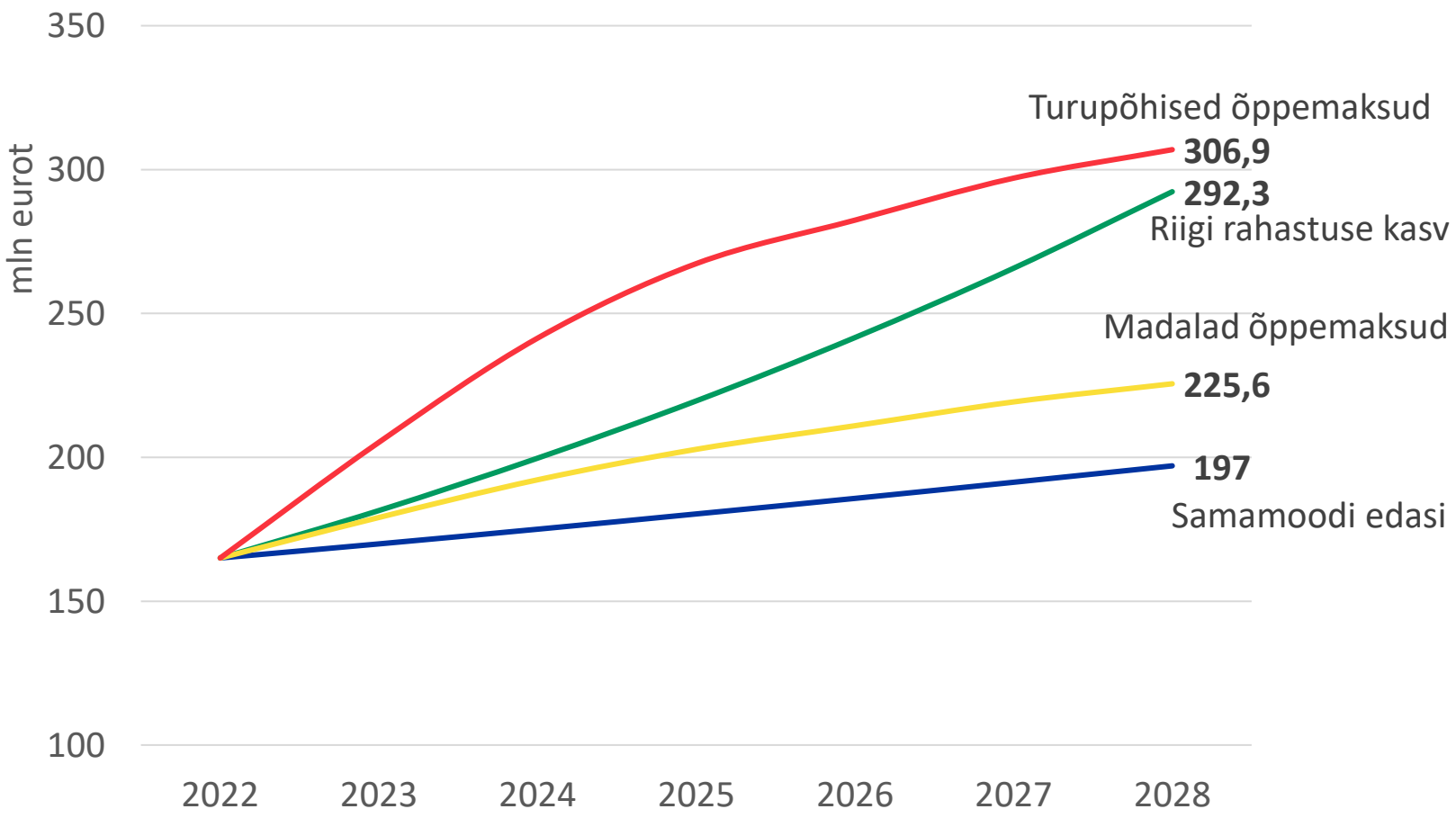

ARENGUSEIRE KESKUS

Kõrged õppemaksud ei tähenda riigi jaoks väikeseid kulusid, kui eesmärgiks on võrdne ligipääs

Alates aastast 2024 toob riigi rahastuse kasvu stsenaarium riigi vaatest suurimad kõrghariduskulud

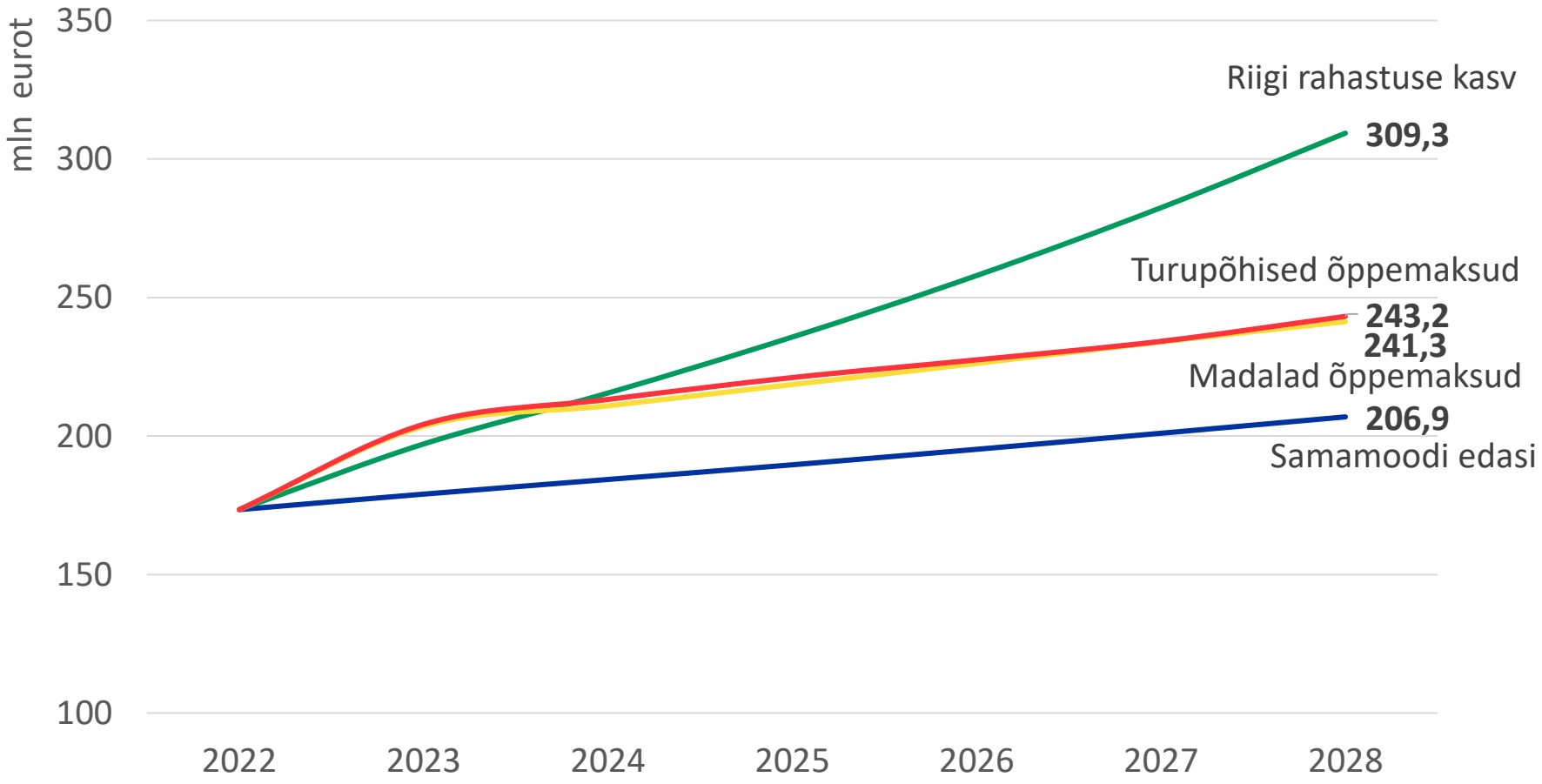

ARENGUSEIRE KESKUS

Üliõpilaste elustandardi säilitaks toetuste, stipendiumite ja maksimaalse laenusumma pidev ülevaatamine või indekseerimine

- Õppelaen on kõrgkoolilõpetaja jaoks suur rahaline kohustus, kuid sissetulekuga sidumine vähendab riski ja kaitseb tulevast tasu
- Laenu tagasimaksjate osakaal on prognoositult kõrgeim IKT (89%) ja madalaim hariduse valdkonnas (8%)

	Samamoodi edasi		Riigi rahastuse kasv		Madalad õppemaksud		Turupõhised õppemaksud	
	2023	2028	2023	2028	2023	2028	2023	2028
Elamiskulude katmiseks jääva õppelaenu suhe suhtelise vaesuse piiri (%)	30,9	22,3	49,4	35,6	49,4	35,6	49,4	35,6
Keskmise vajaduspõhise õppetoetuse suhe suhtelise vaesuse piiri (%)	16,3	11,7	22,3	16,0	22,3	16,0	22,3	16,0
Tulemus-stipendiumi suhe suhtelise vaesuse piiri (%)	12,3	8,9	12,3	8,9	12,3	8,9	12,3	8,9

ARENGUSEIRE KESKUS

Stsenaariumide võrdlus

	Samamoodi edasi	Riigi rahastuse kasv	Madalad õppemaksud	Turupõhised õppemaksud
Ülikoolidele tulusaim	-	+95 mln	+29 mln	+110 mln
Riigile säästlikuim	-	+102 mln	+34 mln	+36 mln

ARENGUSEIRE KESKUS

Võimalikud lahendused

Vähem radikaalne lahendus kõrghariduse rahastamise jätkusuutlikkuse probleemile on tegevustoetuse suurendamine koos laenude ja toetuste ajakohastamisega.

Põhimõttelisem muudatus oleks õppemaksude seadmine kas madalal või kõrgemal tasemel koos laenusüsteemi reformimisega, sh tagasimaksete sidumine sissetulekuga.

Foto: Pexels.com

Veel ideid kõrgharidusse lisaraha kaasamiseks või sisemise efektiivsuse suurendamiseks

- Haridusosakutega eksperimenteerimine kõrgema turunõudlusega valdkondades
- Koolitushanked teatud spetsialistide tellimiseks
- Kõrgkoolidele regulatiivsete eeliste loomine täienduskoolitusturul
- Maksuerandid ettevõtetele õppelaenu tasumisel

ARENGUSEIRE KESKUS

Foto: Pexels.com

Kokkuvõte

- Kõrgkoolide pikaajaline konkurentsivõime sõltub nende edust elukestva õppe turul
- Tasuta kõrgharidus üksi ei taga võrdset ligipääsu kõrgharidusele
- Täisajaga õppimist ei saa enam pidada normiks, seega ei saa ka nominaalajaga lõpetamine olla peamine rahastuskriteerium
- Kaks lahendust rahastamise probleemile: vähem radikaalsem ja põhimõttelisem

Tänan!

uku.varblane@riigikogu.ee

riigikogu.ee/arenguseire

Arenguseire Keskus

ARENGUSEIRE KESKUS